

MÉDIAVILÁG A SZÉKELYFÖLDÖN. REGIONÁLIS MÉDIAORGÁNUMOK 1990 ÉS 2020 KÖZÖTT¹

MEDIA IN SZEKLERLAND. REGIONAL MEDIA OUTLETS BETWEEN 1990 AND 2020

SARÁNY ISTVÁN

Hargita Népe

sarany.istvan@hargitanepe.ro

DOI: <https://doi.org/10.59357/ProSciRural.2024.1.02>

Összefoglalás

Jelen írás a székelyföldi médiát elemezi, két dimenzióban. A tanulmány elsősorban médiatörténeti dimenzióból vizsgálja a székelyföldi médiavilágot: a magyar nyelvű média, az erdélyi magyar nyelvű média, majd ehhez viszonyítva a székelyföldi magyar nyelvű média megjelenését, elterjedését, beágyazódását, megerősödését tekinti át. Az írás a 18. századtól indul, hangsúlyosan pedig a második világháború és az 1989-es rendszerváltás közti időszakokkal foglalkozik. A második dimenzió a rendszerváltást követő időszakot elemzi: a tanulmány listázza, tételszerűen ismerteti a székelyföldi médiaorgánumokat, megjelenési idejüket, helyüket és a médiaorgánum típusa szerint osztályozva ezeket. Ez a tételszerű ismertetés megerősíti azt a felvetést, miszerint a székelyföldi magyar nyelvű média regionális alapon szerveződik, működik, tagoló-

¹ A tanulmány eredeti változata azonos címmel, de alcím nélkül a *Székelyföld a 21. században. Esszék, tanulmányok* című kötetben (szerk. Cseke P., Budapest: Nap Kiadó, 2020, pp. 184–197) jelent meg. Az eredeti szöveget, apró változtatásokkal – bibliográfiai utalások beillesztése, bibliográfiai jegyzék készítése – közöljük. A kötet a térség kettős periféria helyzetéből kiindulva elemzte a Székelyföld múltját, jelenét. Az autonómiaötlemtől kezdve vizsgálta többek között a székely nyelvjárást, a régió templomait, médiáját, vállalkozói szféráját, a helyi közbirtokosságok funkcióit és a vallási életet is. A kötet szerzői között találni egyetemi tanárokat, helyi intézmények vezetőit, munkatársait, de újságírókat is. A szerkesztőség az ebben a kontextusban megírt kéziratot szó szerint vette át, megőrizve a szöveg szerkezetét, alcímeit, tagolását, olykor publicisztikai jellegű stílusát, hisz nem kívántuk a szövegen nagy változtatásokat eszközölni.

dik, míg a médiatörténeti áttekintő azt húzza alá, hogy ennek a szerveződésnek, tagolódásnak történeti alapjai vannak.

Kulcsszavak: médiatörténet, székelyföldi média, nyomtatott média, televízió, rádió

Bevezető

A Székelyföld a nyugati kultúra legkeletibb szeglete, keleti határai egybeesnek a gótika, azaz a nyugati kereszténység határával. Egyben Erdély, Magyarország keleti pereme volt. Peremhelyzetből adódóan lakóinak elsődleges szerepe a határvédelem volt, s szintén ennek tulajdonítható az is, hogy az ország belsejében bekövetkezett fejlődés – legyen szó akár műszaki fejlődésről, akár eszmékről, akár kultúráról – később érte el a keleti végeket. Így történt ez a sajtó esetében is.

Előzmények

Az első magyarországi sajtótermék – bár latin nyelven készült – az 1705–1711 között megjelent *Mercurius Hungaricus* volt, magyar nyelven az elsőség az 1780-ban Pozsonyban kiadott, hetente kétszer megjelenő *Magyar Hírmondó* című újság volt. Erdélyben az első magyar nyelvű lapot Nagyszebenben szerkesztették *Erdélyi Magyar Hírvivő* címen 1790 áprilisától decemberéig, ekkor Kolozsvárra költözött, majd pár szám megjelenése után megszűnt. Székelyföldön csupán közel hatvan esztendő múlva jelentek meg az első sajtótermékek, ugyanis a Bem József által 1849-ben a forradalmi háborús propaganda céljából Erdélyben megjelentetett lapok közül kettőt a Székelyföldön szerkesztettek és nyomtak: 1849 pünkösdjén (május 28.) jelent meg Csíksomlyón a *Hadi Lap*, illetve ennek melléklete vagy társlapja, a *Csíki Gyutacs*, pár nap múlva, június 7-én látott napvilágot Kézdivásárhelyen a *Székely Hírmondó*.

A szabadságharc leverése után 1914-ig, majd a két világháború közötti időszakban számos periodika megjelent Erdélyszerte, így a Székelyföldön is, számos – többnyire tiszavirág életű – lapkezdeményezés született. Érdekes adatot közöl a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* Györffy Gábor sajtótörténész által jegyzett szócikke: „A két világháború között Kolozsvár emelkedik sajtóközponttá (összesen 457 lapcímmel), öt követi Temesvár (214), Nagyvárad (147), Arad (126), Marosvásárhely (93), Szatmárnémeti (84), Bukarest (76), Brassó (68), Nagykároly (21) és Székelyudvarhely (20)” (Györffy, 2010, 'sajtótörténet'). Ebből a felsorolásból is látható, hogy a Székelyföld a

hírlapok tekintetében is a peremvidéken helyezkedett el, kivételt talán Marosvásárhely – amelynek polgársága a kiegyezés óta kikéri magának a székely minősítést – és Székelyudvarhely – az a város, amely mindig nagyvárosi ambíciókat táplált és központi szerepet vindikált – képez a lapkezdeményezések számát tekintve.

Bár kétségtelenül Marosvásárhely a történelmi Székelyföld legnagyobb városa és legjelentősebb kulturális központja, annak polgársága nem tartotta magát székelynek: Hermann Gusztáv Mihály történész idézi a vásárhelyi polgárok és a székelyek közti, 1599-ben dúlt vita érveit, miszerint: *„Nem vagyunk mi székelyek, hanem városiak.”* (Hermann, 2013) Az idézett forrás szerint *„a székelyek követői sem hagyják annyiban a dolgot: »Közte vagyon a város a székelyföldnek«, vágnak vissza az uraknak. A vásárhelyi polgárok erre »esment« visszavágnak: »Hogy aval nincsen hatalmatok a mi városunk földén, sem pedig magunkon, hogy körülettünk székelyföldre vagyon.«”* (Hermann, 2013)

Hermann megjegyzi: „Amivel itt replikáznak vásárhelyi uramék, igazából kicsit később, 1616-ban válik fejedelmi írással szavatolt szilárd jogi valósággá azáltal, hogy településük elnyeri Bethlen Gábertól a szabad királyi város címet, végképp kizárva magát a székely vásáros helyek sorából, magából a Székelyföldből, és lesz *Székely-ből Maros-Vásárhely.*” (Hermann, 2013)

Szubjektív leltárunkban azonban tekintsük a történelmi Székelyföld részének a hajdani Marosszéket, benne Marosvásárhelyt, így vegyük számba az ott megjelent lapokat is.

A második világháborút és az újabb két impériumváltást követően új korszak kezdődik a székelyföldi sajtó történetében is.

Itt hadd idézzük Györffy Gábor sajtótörténészt, a kor sajtójának egyik legavatottabb ismerőjét. Mint *Sajtótörténet – 50 éves távlatból* című összegzőjében írja, *„A romániai magyar sajtónak az 1950-es évek elejére alakult ki a kommunista rendszer időszakára jellemző szerkezete”* (Györffy, 2018). Megjegyzi: *„Az 1947-ben alapított központi pártlap, a Romániai Magyar Szó – a későbbi Előre – szerepe kezdettől fogva a hivatalos pártorgánus, a Scânteia által megjelentetett pártpropaganda magyar nyelvű terjesztése volt”* (Györffy, 2018). Miután számba veszi a különböző társadalmi és szakmai csoportok számára megjelentetett kiadványokat, *„amelyek a tájékoztatás mellett az ideológiai nevelést is szolgálták”,* kitér a Nicolae Ceaușescu 1965-ben bekövetkezett hatalomra jutásának a magyar nyelvű sajtóra gyakorolt következményeire is: *„a részleges lazítás politikájának következtében a magyar sajtókiadványok száma a következő két év alatt megduplázódott”* (Györffy, 2018).

Aztán két sorsfordító esemény következett be, minden bizonnyal nem egymástól függetlenül: a párizsi diáklázadásokat követő politikai átalakulás végig separt egész Európán, sőt, az egész világon, hatása itt is érződött, bekövetkezett a politikai enyhülés. A másik jelentős esemény pedig a megyésítés. Mint Györffy írja, „1968-ben alakították át Románia közigazgatási rendszerét, és a korábbi tartományok helyett bevezették a kisebb közigazgatási egységek, a megyék rendszerét. Az 1968-as közigazgatási reform előkészítése és lebonyolítása a párt nemzetiségpolitikájában is fontos szerepet játszott. A megyésítés terve azt a hivatalos álláspontot követte, hogy a nemzetiségi kérdés Romániában megoldódott, tehát a kisebbségi létérdekeket nem szükséges külön megjeleníteni. A területi átszervezés nyomán az 1952-ben létrehozott Magyar Autonóm Tartomány megszűnt, és megközelítőlegesen területén három megye jött létre: Maros, Hargita és Kovászna. Marosvásárhelyen megyei pártlapként tovább élt a *Vörös Zászló*, Hargita és Kovászna megyék központjában pedig új lapok indultak: Csíkszeredában a *Hargita*, Sepsiszentgyörgyön pedig a *Megyei Tükör*.” (Györffy, 2018)

A szerző szerint az „1968-as közigazgatási reform következtében alapított megyei pártlapok bizonyos fokú decentralizációt eredményeztek a sajtórendszeren belül, ami egyúttal az ellenőrzést végző szervek szerepét is módosította... A szigorú ellenőrzés ellenére a két induló napilap mégis fontos szerepet töltött be a székelység múltjának és a jelenének feltárásában, a nemzeti hagyományok ápolásában. Ezt a szerepet erősítette a *Hargita* napilap 1970-től kiadott könyvnaptára, a *Hargita Kalendárium*.” (Györffy, 2018) Györffy kitér arra is, hogy „a hetvenes évek gazdasági jellegű korlátozásait egyfelől a nemzetgazdaság kezdődő válsága indokolta, másfelől ürügyként szolgált arra, hogy megszüntessenek egyes – elsősorban magyar nyelvű – lapokat, mások terjedelmét pedig lecsökkentsék. A papírfogyasztás ésszerűsítéséről szóló 1974-es párthatározat következtében számos magyar nyelvű napilap hetilappá változott, köztük a *Hargita* és a *Megyei Tükör* is.” Végezetül leszögezi: „Romániában 42 lap jelent meg magyar nyelven 1971-ben (nem számítva a ritkábban megjelenő és a kétnyelvű kiadványokat), amelyek közül 29 élte túl a diktatúrát. Ezek közé tartozott a két megyei napilap is, a *Hargita* és a *Megyei Tükör*, melyek az 1989-es fordulat után új név alatt – *Hargita Népe* és *Háromszék* – folytatták megjelenésüket.” (Györffy, 2018)

Robbanásszerű fejlődés a rendszerváltás után

A rendszerváltás után robbanásszerű volt a sajtó fejlődése, az írott szó iránti igény. Györffy szerint „...a rendszerváltásnak csak az első másfél esztendejében több mint száz lap indult, s az évtized sajtóbibliográfiájában 935 sajtótermék címe és adatai sorakoznak fel. A két adat pusztán egymás mellé téve is mindennél többet mond.” (Györffy, 2010, 'sajtótörténet') A szakemberek szerint azonban ez utóbbi adat „csalóka következtetéseket is sugallhat, hiszen a kétségtelenül megvalósult sajtószabadság az ország – és vele az olvasóközönség – rohamos elszegényedésével, a sajtó terén is meghatározóvá váló szabadversenyhez elengedhetetlen anyagi háttér szűkösségével vagy teljes hiányával jár együtt” (Dávid, 2010, 'sajtótörténet'). „Ezzel függ össze az 1989 utáni romániai magyar sajtótermékek nagy részének rendkívül rövid időtartama vagy rapszodikus megjelenése” – állapítja meg Dávid (2010, 'sajtótörténet'), számadatokkal is alátámasztva megállapítását: „Az 1989 utáni évtizedben sajtó alól kikerülő romániai magyar lapok megjelenési tartamára vonatkozó adatok szerint a 935 sajtótermék közül csupán 93 haladta meg az 5 évet, további 73 a 3 évet. Ez pedig azt jelenti, hogy a romániai magyar lapoknak csupán a 18,5%-a tudta tartósan magához kötni a maga olvasóközönségét az 1989 utáni időszakban.” (Dávid, 2010, 'sajtótörténet')

Álljon még itt egy pár számadat a hőskor sajtójáról: „Kolozsvárhoz fűződik 143 lapalapítás (15,30%), Csíkszeredához 104 lap alapítása (11,12%), Marosvásárhelyhez 97 lapindítás (10,38%), a továbbiak pedig: Sepsiszentgyörgy (66 = 7,06%), ... Székelyudvarhely (51 = 5,45%), ..., Gyergyószentmiklós (15 = 1,60%), Szováta (11 = 1,18%), Székelykeresztúr (7–7 = 0,75–0,75%); a többi 216 periodika 91 helység között oszlik meg” (Dávid, 2010, 'sajtótörténet'). E számadatok a két világháború közötti időszak sajtórobbanására emlékeztetnek, s jelzik, hogy a Székelyföldön jelent meg a rendszerváltás utáni romániai magyar nyomtatott sajtótermékek több, mint egyharmada.

Mára zsugorodott a lapok száma, akárcsak azok példányszáma.

Papp Z. Attila *Keretizmus* című dolgozatában „figyelembe véve a romániai magyar lapalapítási szándékokat, az országos és a romániai magyar sajtó életét befolyásoló (...) politikai, gazdasági tényezőket, a tulajdonos-szerkezetben beállt változásokat, a magyarországi belpolitikai eseményeket, és mindezek sajtóbeli megjelenítésének módját” (Papp Z., 2005: 82) a rendszerváltást követő időszakot négy nagyobb korszakra bontja. Az első a robbanás korszaka, ebben a két éves időszakban ugrásszerűen emelkedik a lapok száma, „kiugróan magas az olvasási kedv, a korábban

elfojtott, suttogott témák nyomtatásban való megjelenítése vonzza az olvasókat” (Papp Z., 2005: 82). Mint írja „ebben az időszakban (...) a román lapok is megszaporodnak, és ezek felerősítve tudósítják és tudatosítják a romániai magyarságot, hogy »ellenséges«, nacionalista környezetben élnek. E hangulatban megerősödik a kisebbségi védekező magatartás is. A napilapok írásainak jó része e védekező szabadság jegyében interetnikus tematizálásokat hoz.” (Papp Z., 2005: 82) A lapokat kiadó vállalkozások többsége kft.-ként működik, „a régi sajtóstruktúrához tartozó lapok pedig javarészt az újságírók tulajdonába kerül, hazai és külföldi befektetők még nem jelentkeznék” (Papp Z., 2005: 82).

A következő kétéves időszak a hanyatlás kora: „Az ország gazdasági helyzetének romlásával, a szegénység nagy mértékű elmélyülésével az olvasói kíváncsiság és a lapalapítási kedv is alábbhagy, amihez még inkább hozzájárul a Duna TV erdélyi vételezhetősége és a kábeltelevíziózás elterjedése” – állapítja meg a szerző (Papp Z., 2005: 82–83). A lakosság fokozatos elszegényedése, az infláció következtében kiadványok jelentős része nem tudott megmaradni a piacon. A taglalt témákból arra lehet következtetni, hogy megnövekedett az 1992-es választások után „a politikai életből való kiábrándulás”, ugyanakkor „a nacionalista hangvétellel továbbra is számolni kell”. Előtérbe kerülnek a kisebbségi lét „fájdalmai”, s ugyanerre az időszakra esik „a kétmillió magyar toposzával” való leszámolás is (Papp Z., 2005: 83).

A harmadik korszak a lassú konszolidáció, az egyensúlyteremtés időszaka (1994–1998). Jellemzői a piaci realitásokhoz való alkalmazkodás. Erre az időszakra esik az újságíróképzés elindítása. Ugyancsak ezt az időszakot jellemzi az „etnikai fegyelem”: „az újságíró társadalom természetesnek vette, hogy az RMDSZ-t támogatni kell” (Papp Z., 2005: 83).

A szerző a rendszerváltás utáni első másfél évtized utolsó öt évét a konfrontatív professzionalizáció korszakának nevezi, az időszak kezdetét a *Krónika* című napilap megjelenéséhez köti. Mint írja, ebben az időszakban következett be – a 2000-es választások nyomán a politikai polarizáció (ld. Markó- és RMDSZ-, illetve Tőkés- és Reform Tömörülés-párti sajtó). E polarizáció eredményeként jöttek létre több helyen e két pólusnak elkötelezett regionális hetilapok. Ebben az időszakban jelennek meg a romániai magyar sajtóban is a külföldi befektetők (Papp Z., 2005: 83).

A napilapok bizonyultak a médiapiac legstabilabb szereplőinek

Mint korábban is láthattuk, a Székelyföldön három, a korábbi korszakból fennmaradt napilap működik: Marosvásárhelyen a *Vörös Zászló* (1952) jogutódaként megjelenő *Népújság*, Csíkszeredában a *Hargita* (1968) jogutódaként a *Hargita Népe*, illetve Sepsiszentgyörgyön a *Megyei Tükör* (1968) jogutódaként a *Háromszék*. Ezek mellett jelentek meg Kézdivásárhelyen a *Székely Hírmondó*, Székelyudvarhelyen az *Udvarhelyi Híradó* (1990), Csíkszeredában a *Csíki Hírlap* (2006), Gyergyószentmiklóson a *Gyergyói Hírlap* (2010) és Marosvásárhelyen a *Vásárhelyi Hírlap* (2007), ez utóbbi négy fúziójával jött létre a *Székelyhon* (2018) regionális napilap.

A legrégebbi folyamatosan megjelenő székelyföldi napilap a marosvásárhelyi *Népújság*. A *Vörös Zászló* évfolyamszámozását követve 1989. december 23-án jelent meg. Kiadója, az Impress Kft. a szerkesztőség tagjaiból alakult. Főszerkesztőként Makkai János állt a lap élén, őt követte Nagy Miklós Kund, majd Karácsonyi Zsigmond. Irodalmi-művészeti melléklete *Múzsza* címen jelenik meg. Hetente hat nap jelenik meg.

Az Impress Kiadó gondozásában jelent meg 1995–97 között a *Bekecsalja* c. havilap, az *Ernyei Híradó* és a dicsőszentmártoni *Kis-Küküllő*.

Hasonlóképpen a szerkesztőség tagjaiból alakult kft., a H-Press adja ki a sepsiszentgyörgyi *Háromszék* című napilapot. A *Megyei Tükör* jogutódjaként megjelenő napilap is 1989. december 23-án indult, első főszerkesztője Magyar Lajos költő volt. Miután Magyar szenátori mandátumot nyert a bukaresti parlament felsőházában, 1992-től Farkas Árpád költő vette át a lap vezetését, majd 2010-től, Farkas nyugdíjba vonulása óta Farczádi Botond tölti be ezt a tisztséget.

A régió – s talán az ország – egyetlen önkormányzati tulajdonban lévő napilapja a *Hargita Népe*. Akárcsak marosvásárhelyi és sepsiszentgyörgyi társai az állampárt idején létesített napilap jogutódja, a *Hargita* utolsó száma 1989. december 22-én jelent meg, a *Hargita Népe* első száma pedig másnap, 1989. december 23-án. Rövid ideig az 1968-ban alapító-főszerkesztő Albert Antal töltötte be a főszerkesztői tisztséget, majd 15 éven át Borbély László vezette a lapot. 2005-től 2008-ig Sarány István, majd Kozán István volt a megbízott felelős szerkesztő, Isán István Csongor lapigazgató-főszerkesztő volt, majd 2011-től ismét Sarány István tölti be a felelős szerkesztői, illetve főszerkesztői tisztséget.

A lap kiadója, a Hargita Népe Lapkiadó a Hargita Megye Tanácsa által alapított önfenntartó állami vállalkozásként működött 2011-ig, ekkor a megyei önkormányzat

kötelékébe tartozó kulturális intézménnyé vált, a tartalomszolgáltatást, a reklámtevékenységet és lapterjesztői tevékenységet pedig a szintén megyei önkormányzati tulajdonban lévő Honline Média Kft. végzi.

2001-ben egy székelyudvarhelyi vállalkozói csoport levédte a Hargita Népe márkanévet, és ajánlatot tett a megyei önkormányzatnak a lap megvásárlására. A szerkesztőség tagjainak tiltakozása és ellenlépései, valamint a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete igazgatótanácsának a privatizálás módját elítélő nyilatkozata nyomán a tranzakció meghiúsult, a lap maradt a megyei önkormányzat kötelékében.

2012-ben jelent meg a lap székelyudvarhelyi mutációja *Hargita Népe Udvarhely* címen, rövidesen a mutáció önállósult és *Udvarhely* címen adta ki Székelyudvarhely polgármesteri hivatala 2016-ig.

A „régí” megyei napilapok mellett hamarosan új napilapok is megjelentek, többnyire egy történelmi régiót kiszolgáló (kis)térségi lapként indultak és működtek hosszú ideig, mára azonban vagy megyeivé vagy regionális terjesztésűvé váltak.

A *Hargita Népe* mellett Székelyudvarhelyen jelent meg az első Hargita megyei napilap: az *Udvarhelyi Híradó* 1990-ben látta meg a napvilágot. Új hangjával, lokális tartalmával hamarosan megalapozta piaci pozícióit. A lap az Infopress nyomdai vállalkozás tulajdonaként indult. A lapot kiadó tulajdonosi kör 2006 júliusában Csíkszeredában is regionális napilapot indított *Csíki Hírlap* címen, majd 2007-ben Marosvásárhelyen *Vásárhelyi Hírlap* és 2010-ben Gyergyószentmiklóson *Gyergyói Hírlap* címen. Komoly piaci pozíciókat csak Székelyudvarhelyen és Csíkszeredában sikerült szereznie a lapcsalád kiadványainak, majd többszörös tulajdonosváltás után – megannyian magyarországi jogi személyek – 2018-ban a négy lap *Székelyhon* néven egyesült és székelyföldi terjesztésűvé vált. Ugyanakkor a lapokat birtokló, jelentős magyar kormánytámogatással tőkésített Prima Press Kft., illetve a köréje csoportosuló cégcsoport médiaportfóliójába került a kolozsvári *Krónika* napilap és az *Erdélyi Napló* hetilap, a *Nőileg* magazin, a gyergyószentmiklósi *Mix FM*, *Fény TV*, a sepsiszentgyörgyi *Friss FM*, a *cimbora.net* gyermekportál, a *foter.ro* portál, illetve társult a holdinghoz a *Nethuszár* és a *Székelyföld.ma* portál. Ugyancsak a holding része az *Előretolt Helyőrség* című irodalmi havilap, amelyet társult partnerként terjeszt a *Háromszék*, a *Székely Hírmondó*, az Aradon megjelenő *Nyugati Jelen* és a *Brassói Lapok*.

A másik megyeivé gyarapodott napilap a Kézdivásárhelyen megjelenő *Székely Hírmondó*. 1996-ban indult a céhes város hetilapjaként, azonban hamarosan megyei terjesztésű napilappá lett.

A fent említett napilapokat sommásan politikai táborokra osztja a közvélemény: míg a *Népújságot*, a *Hargita Népet* és a *Székely Hírmondót* RMDSZ-közei lapnak tartják, addig *Háromszéket* és a *Székelyhont* inkább az RMDSZ ellenzékéhez közel állónak, ugyanakkor Fidesz-pártinak tartják. Ez jelzi, hogy polarizálódik az erdélyi magyar sajtó is, de a kép sokkal árnyaltabb.

A székelyföldi napilappiac egyik jelentős szereplője az 1990–1993 időszakban az *Új Sport* napilap volt, amely rövid idő alatt országos terjesztésű sportlap lett. Megjelenésének utolsó hónapjaiban hetilapként kapták meg az olvasók.

Hetilapok tündöklése és bukása

Az alig több mint húszezer lakosú Gyergyószentmiklóson a *Hargita Népe* napilap mellett jelen volt a sajtópiacon a *Gyergyói Hírlap* napilap és párhuzamosan futott a *Gyergyói Kisújság* és az *Új Kelet*. E két hetilap is a fent vázolt polarizációt példázza: míg az *Új Kelet* megjelenését az RMDSZ-hez közel álló vállalkozó finanszírozta, addig a *Kisújság* előbb az RMDSZ belső ellenzékének számító Reform Tömörülés, majd az ebből alakult Erdélyi Magyar Néppárt eszméit valló vállalkozó tulajdonában volt.

Noha voltak még a rendszerváltás után lapindítási próbálkozások Gyergyószentmiklóson – a *Gyergyó* társadalmi-művelődési lap alig több mint egy évig működött, akárcsak a *Gyergyói Szemle* – a népszerű „minden szinten szinte minden” reklámszlogent idéző című *Gyergyói Synten Minden* polgári hetilap 1994-ben jelent meg, a Synten a kiadó Syntax kft. nevét idézi. Ebből alakult 1995-ben a *Gyergyói Kisújság*, amely 2013-ig jelent meg nyomtatásban, azóta az online térben jut el az olvasókhoz.

Az 1998-ban megjelent *Gyergyói GammaHÍR* független információs hetilapként határozta meg önmagát, 1999-től *Új Kelet* címen jelent meg 2017-es megszűnéséig.

A székelyföldi hetilapok közül hosszú életűnek bizonyult az 1990-ben Sepsiszentgyörgyön megjelent *Európai Idő*, amely kezdetben független emberjogi-kisebbségvédelmi és kritikai hetilapként határozta meg önmagát és jeles szerzői gárdát tudhatott magáénak. 1994-ben a lap már független hírmagazinként jelent meg a piacon, 1997-től pedig fejlécén ez szerepelt: „Az Európai Idő par excellence független lap. Nem támogatja sem a Soros Alapítvány, sem sajtóalapítványok, sem a magyar,

sem a román kormány – sem semmilyen más állami vagy civil (társadalmi) szerveződés, intézmény, párt, érdekcsoport vagy tehetős polgár, sem ismerős vagy barát. Egyetlen támaszuk az Olvasó, s akinek a kezében van a sorsunk: az Isten.” 2015-ben a fejléc alatt ezt lehetett olvasni: „Az Európai Unióban szabadságát és önrendelkezését megteremteni kívánó erdélyi magyarság lapja”.

Hosszú életűnek bizonyult az 1997 óta Baróton megjelenő *Erdővidék* című hetilap, amely a kistérség eseményeiről számol be rendszeresen napjainkig. Ezzel párhuzamosan jelenik meg az *Erdővidéki Hírlap* 2012 óta. 2002 decemberében jelent meg Erdőszentgyörgyön a Bodor Péter Művelődési Egyesület kiadásában az *Erdőszentgyörgyi Figyelő*. Az önmagát kéthavonta megjelenő kulturális és közéleti napilapként meghatározó kiadvány részletesen beszámol a város és térsége művelődési és közéleti eseményeiről, főszerkesztője Kovrig Magdolna.

Említésre méltó még a Székelyudvarhelyen megjelent *Szabadság* című lap (1989 és 1994 között jelent meg, többé-kevésbé rendszertelenül), a *Hídő* művelődési periodika (1990 elején jelent meg), vagy a 2004-ben alapított *Polgári Élet*.

A hetilapok között egyéni színfoltot képviselt a Csíkszeredában megjelenő *Tromf* satirikus hetilap, a D. Kiss János szerkesztésében a kiadvány 1990 és 1993 között jelent meg.

Kérésztű lapkezdemenyezések

A rendszerváltás után megjelent a romániai magyar sajtótermékek több mint harmada a Székelyföldön készült, nagyon sok lap azonban rövid ideig jelent meg. E lapkezdemenyezések között vannak az iskolai diáklapok, vagy a különböző rendezvényekre, illetve tematikus táborokban kiadott lapok, politikai, önkormányzati hírlevelek, de számos réteg, tallózó újság, sportlap, vicclap, de akár szexlap is szerepelt a kínálatban. A kérsztű lapok között volt például az 1921-től megjelent *Ifjűmunkás* jogutódjából, a *Fiatal Fórum*ból lett az *Ifi Fórum* Csíkszeredába költöztetése után – a Novos lapkiadó vette meg a kiadási jogot 1992-ben –, 1994-ben már az Erdélyi Híradó Kft. tulajdonában volt, *If – viRágnézet*i lap címen jelent meg, majd a Fialatok a Demokráciáért Alapítvány kiadásában *Zabhegyező* címen látott napvilágot 1996-ban bekövetkezett megszűnéséig. Ugyancsak Csíkszeredában a Murgu Pál által vezetett Luxed Kft. – amely szerteágazó lapárúsító hálózattal rendelkezett – 17 különböző lapcímet jelentetett meg az 1991–98 időszakban.

Művelődési folyóiratok nagyvároson és peremvidéken

A térség bővelkedik irodalmi, művelődési folyóiratokban is. Marosvásárhelyen jelenik meg a *Látó*. Előzménye az *Igaz Szó* (1953–1989) folyóirat. Első száma 1990 januárjában jelent meg. A főszerkesztői teendőket 2005-ig Markó Béla, 2005–2007 között Gálfalvi György, 2008–2019 között Kovács András Ferenc, azóta pedig Vida Gábor látja el. A lap a Romániai írók Szövetsége és Maros Megye Tanácsa kiadásában jelenik meg havonta.

A csíkszeredai *Székelyföld* kulturális folyóirat 1997-ben jelent meg Ferenczes István költő kezdeményezésére Hargita Megye Tanácsa kiadásában. Fennállásának több mint két évtizede alatt sikerült elérnie, hogy a magyar nyelvterület legnagyobb példányszámban megjelenő irodalmi, művelődési folyóiratává váljon, havonta több mint ezer előfizetőhöz jut el. Ferenczes István 2010-ben nyugdíjba vonult, a főszerkesztői teendőket Lövetei László (2019-ig) majd Borsodi L. László (2020-ig) látta el.

A korondi Firtos Művelődési Egylet kiadásában jelenik meg a *Hazanéző* című folyóirat Ambrus Lajos szerkesztésében, 1990-es alapítása óta a sóvidéki, a sóvidékről elszármazott vagy oda kötődő írók, költők, képzőművészek fórumává vált.

A Székelyudvarhelyi Szabad Szakszervezetek Szövetségének közéleti lapjaként indult a *Székely útkereső* közéleti-művelődési-irodalmi havilap, de hamarosan a Beke Sándor költő, könyvkiadó holdudvarához tartozó alkotók irodalmi folyóiratává lett kiadvány eleinte havonta, később kéthavonta, majd negyedévente jelent meg tíz éven át, 2009-től *Erdélyi Toll* címen ad ki irodalmi és művelődési folyóiratot negyedévi rendszerességgel.

Említésre méltó az alsócsernátoni Bod Péter Közművelődési Egyesület időszakos kiadványa, a *Csernátoni Füzetek*: 1991 óta jelenik meg rendszeresen, akárcsak a Gyergyóremetén kiadott és szerkesztett *Gyergyó Szemle* tudományos és ismeretterjesztő folyóirat, amely 1995-től évente jelentet meg egy tematikus lapszámot. A szerkesztők szerint „a multidiszplináris kiadvány célja, hogy a régióból származó kutatók, szakemberek, művészek szellemi és társadalmi tőkét a gyergyói élet javára kamatoztassa”.

Bár egyházi lapként látott napvilágot 1990-ben Kovásznán *Az Ige* című református hetilap Fábíán Ernő szerkesztésében, a kiadvány túlmutatott az egyházi kereteken, „Fábíán Ernő egyik interjújában a transzszilvanizmus felkarolójának nevezte a

hetilapot, amely az összmagyarságon belül egy sajátos entitástudatot próbál képviselni” – írja Bokor Gábor a *Háromszék* 2011. november 22-én megjelent, *Fábián Ernő arcai* című beszámolójában (Bokor 2011). A lap 1993-ban szűnt meg.

Az éter hullámain

„Az első rádióadást, amely emberi hangot közvetített, Lee de Forest valósította meg 1910. január 12-én. A *Tosca* előadását közvetítette a Metropolitan operaházból” – írja Szép Zoltán *A romániai közszolgálati rádió magyar adása az olimpiai és paralimpiai játékokon* című dolgozatában (Szép, é. n.), amely arra is kitér, hogy „Magyarországon a rendszeres rádiós műsorsugárzás 1925. december 1-jén indult meg Budapesten. Az intézmény akkor még a telefonhírmondóval egyesülten, Magyar Telefonhírmondó és Rádió Rt. (MTR) néven működött, a Magyar Távirati Irodát is magában foglalta.” A szerző idézi Kozma Miklóst, a Magyar Telefonhírmondó és Rádió Részvénytársaság alelnökét, aki ezekkel a szavakkal nyitotta meg a rádiót: „A magyar kultúra fegyvertára erős fegyverrel szaporodott. Ez a fegyver a most meginduló broadcasting, amelynek jelentőségét ismertetni nem szükséges. Mindenki tudja, mit jelent különösen Magyarország mai helyzetében az, hogy a hullámokon keresztül minden határon túl eljut a magyar szó.”

A romániai rádiózás hajnalát így írja le: „1926-ban Bukarestben sugározták az első próbaadásokat az Elektrotechnikai Intézet kísérleti állomásán és a Távközlési Igazgatóság épületében. 1927 december 22-én a Minisztertanács rendelete alapján megalakul a Román Rádiótelefonszóró Társaság. A következő mérföldkő 1928. november elseje, délután 5 óra volt, amikor Dragomir Hurmuzescu a következő szöveggel köszönt be: »Alo, Alo aici Radio București, România.«” (Halló, halló, itt a Bukaresti Rádió, Románia.) (Szép é. n.) A Román Rádió magyarul 1939-ben kezdett sugározni Erdélyben naponta magyar nyelvű híreket is, a Bukaresti Rádió Magyar Szerkesztősége 1945-ben alakult. Szép (é. n.) szerint „A Magyar Rádió keretében, Kolozsváron építettek egy kis átjátszó stúdiót, amelyet 1942. február 27-én avattak fel. Bár önálló műsort nem sugárzott, a kolozsvári stúdió 1944-ben mégis önálló szerephez jut és a lakosságot az éter hullámain keresztül értesítették a légiriadókról és a rádió segítségével irányították a mentőszolgálat és a vöröskereszt munkáját.”

A Marosvásárhelyi Területi Stúdiót 1958. március 2-án kezdett sugározni, kezdetben „a rádió 30 perc magyar adással és 15 perc románnyal indult és ez 1984-ig

volt így, utána fele-fele arányban működött” (Szép é. n.). A szerző megjegyzi, hogy „1985. január 12-én délben 13 óra 23 perckor, központi utasításra minden regionális rádióstúdiót felszámoltak” (Szép é. n.).

A rendszerváltás után, 1989 decemberében napi négy órás műsorral indult újra a marosvásárhelyi rádió magyar adása, ez 1990–1996 között napi 5 órára (vasárnaponként 7 órára), 2001-től napi 7 órára, 2013-tól napi 15 órára nőtt a magyarul sugárzott műsorok időtartama, ma naponta 24 órás magyar adás szól.

A legnagyobb magyar kereskedelmi rádióként hirdeti magát a *Gaga Rádió*. Marosvásárhelyen 1995-ben kezdett sugározni magyar és román nyelven, Szovátn 2006-ban, Szászrégenben 2008-ban, Segesváron pedig 2009-ben kezdte el műsorainak sugárzását.

További kereskedelmi rádiók: az *Erdély FM* Marosvásárhelyen és Csíkszeredában hallgatható, 2005-ben jelentkezett online, majd 2007-től földi sugárzásban érhető el; a *Mária Rádió* 2006-ban nyitotta meg nagyváradi stúdióját, 2007-ben már egész napos magyar nyelvű műsort sugárzott a Székelyföldön, hét stúdiója közül három a Székelyföldön található, a székelyudvarhelyi és a csíksomlyói 2009-ben, a sepsiszentgyörgyi 2014-ben kezdte meg működését; Székelykeresztúron a *Vox Rádió* tevékenykedik 2005-től, 2006-tól már napi 24 órás műsort gyárt; Székelyudvarhelyen 1990-től sugároz a *Sztár Rádió* és 1997-től a *Príma Rádió*; Gyergyószentmiklóson a *MIX FM* és a *Fun FM* (2003), Csíkszeredában a *Fun FM* (2003) és a *Retro Rádió* (2008); Sepsiszentgyörgyön 2007-től a *Sepsi Rádió* (az 1997-ben létrehozott *Astra Rádió*, illetve *Mix Fm* utódja) és a *Sláger Rádió* készít magyar nyelvű helyi műsort, a *Friss FM* Sepsiszentgyörgy mellett Kézdivásárhelyen, Kovásznán és Barótón is fogható; Kézdivásárhelyen a *Siculus Rádió* 1992-től 2015-ig működött, jelenleg a *Profi Rádió* működéséről találtunk adatokat.

Televízióstúdiók

A magyar nyelvű televíziózás Romániában 1969-ben indult, műsorideje először mindössze 20-25 perc volt, majd heti három órára bővült. 1980-tól kezdve fokozatosan csökkentették az adásidőt: az eredeti három órából kettő, majd egy, legutoljára már csak egy negyedóra maradt – derül ki a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* szócikkből (Zsigmond, 2010, 'televízió') – a rendszerváltás után 1989 karácsonyán hangzott el magyar nyelvű köszöntő az RTV képernyőjéről, a magyar adás 1990-től

kezdett újból sugározni. Az RTV a Székelyföldön Marosvásárhelyen hozott létre stúdiót, 2008 óta sugároz magyar nyelven is.

Ugyancsak 2008-ban, szintén Marosvásárhelyen jött létre az *Erdély TV*, amely 24 órás műsorral szerepel valamennyi jelentős kábeltévészolgáltató kínálatában.

A helyi tévéstúdiókat többnyire helyi kábeltévészolgáltató vállalkozások hozták létre. Székelyudvarhelyen 1992-ben alakult az *UTV*, 1993-ban az *Ati Beta* társaság, a kettő 1997-ben egyesült, 1998-ban kezdett működni a *Digital 3 TV*. Gyergyószentmiklóson a *Fény TV* és a *Gyergyó TV* működött párhuzamosan, ez utóbbi 2007 tavaszától van jelen folyamatosan a helyi médiapiacra. Csíkszeredában a Kaho szolgáltató hozott létre a kilencvenes évek elején helyi stúdiót, amely *Csíki Tv* néven médiaműhellyé nőtte ki magát, majd a sorozatos tulajdonosváltás és a tévézési szokások alakulása folytán jelentéktelenné vált. Ugyancsak Csíkszeredában 2009-ben kezdte meg működését jelenlegi felállásban a napjainkig működő *Székely Tv* helyi televízió. Háromszéken a baróti *Erd Tv*, azaz *Erdővidék Térségi Televízió* 2006-ban jött létre, a kézdivásárhelyi *Polyp Tv* 1993-ban alakult, a működtető céget 2010-ben megvásárolta a Next-Gen kábeltévé-szolgáltató. A *Sóvidék Regionális Televízió* – honlapja szerint – jelen pillanatban teljes lefedettséggel bír több régióban: a Sóvidéken, a Küküllőmentén, a Mezőségen, a Gyergyói-medencében, a Csíki-medencében és több udvarhelyszéki településen.

A székelyföldi televíziózás fejlődésére kétségtelenül nagy hatással volt a *Duna Televízió*: széles tudósítói hálózata a helyi televízióknál dolgozó szerkesztőkből, operatőrökből került ki, illetve az anyagok tudósítók által létrehozott produkciós irodákban, kis stúdiókban készültek. Ma jelentős regionális stúdió látja el székelyföldi anyagokkal a magyar közszolgálati csatornákat Székelyudvarhelyről (a 2000-es évek eleje óta).

Online média

Az olvasói szokások változásával párhuzamosan jelent meg az online média is a térségben. Kezdetben, az 1990-es évek derekán a nagyobb napilapok jelentek meg a virtuális térben, főként a Hámos László által vezetett, New York-i székhelyű Magyar Emberi Jogok Alapítványa (HHRF) tárhelyfelajánlása révén, de ezek nem voltak a szó valódi értelmében vett online sajtótermékek, hanem a napilapok nyomtatott változatának online leképezései. Később az olvasói igények alakulásával és a közösségi oldalak

térhódításával együtt megjelentek a hírportálok és tematikus portálok, ma olvasottságát tekintve a *szekelyhon.ro* portál bizonyul a legolvasottabb székelyföldi online médiaterméknek.

Zárszó

Mint láhattuk, a Székelyföld, peremhelyzetéből adódóan később és kissé nehézkesen zárkózott fel a média világában bekövetkezett változásokhoz, az 1989-es rendszerváltást követően azonban gyors léptekkel hozta be lemaradását, s ma a székelyföldi városok adják a romániai magyar médiatermékek több mint harmadát, itt működik az ország két legolvasottabb magyar nyelvű portálja közül az egyik, négy megyei és egy regionális napilap jelenik meg, a helyi rádió- és tévéadások behálózják az egész térséget, s itt tevékenykedik a romániai magyar újságíróársadalom jelentős hányada, kommunikáció-képzés folyik a Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem Marosvásárhelyi és Csíkszeredai Karán, ráfelelve a nagy számban működő, jelentős médiaműhelyek szakemberszükségletére. A székelyföldi sajtó sokszínű, korszerű, a bő kínálat a minőségi szint folyamatos emelését serkenti.

Bibliográfia

1. Bokor, G. (2011): Fábián Ernő arcai. In *Háromszék* 23(6448) pp. 3.
2. Dávid, Gy. (2010): 'sajtótörténet'. In Uő. (szerk.): *Romániai magyar irodalmi lexikon: Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés V. (S–Zs.)*. Bukarest–Kolozsvár: Kriterion; Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület. Elérhető: <https://kriterion.ro/glossary/sajtotortenet/>. Utolsó letöltés dátuma: 2024. 07. 08.
3. Györffy, G. (2010): 'sajtótörténet'. In Dávid Gyula (szerk.): *Romániai magyar irodalmi lexikon: Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés V. (S–Zs.)*. Bukarest–Kolozsvár: Kriterion; Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület. Elérhető: <https://kriterion.ro/glossary/sajtotortenet/>. Utolsó letöltés dátuma: 2024. 07. 08.
4. Györffy, G. (2018): Sajtótörténet – 50 éves távlatból. In *Hargita Népe*, 2018. II. 23. Elérhető: <https://hargitanepi.ro/65580-2>. Utolsó letöltés dátuma: 2024. 07. 08.

5. Hermann, G. M. (2013): *Források fénye – tények árnyéka. Rendhagyó leckék a székely történelemről*. Csíkszereda: Hargita Népe Lapkiadó
6. Papp Z., A. (2005): *Keretizmus. A romániai magyar sajtó és működtetői 1989 után*. Csíkszereda: Soros Oktatási Központ
7. Szép, Z. (é. n.): *A romániai közszolgálati rádió magyar adása az olimpiai és paralimpiai játékokon*. Disszertációs dolgozat. Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Csíkszeredai Kar
8. Zsigmond, M. (2010), 'televízió'. In Dávid Gyula (szerk.): *Romániai magyar irodalmi lexikon: Szépirodalom, közírás, tudományos irodalom, művelődés V. (S–Zs.)*. Bukarest–Kolozsvár: Kriterion; Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület. Elérhető: <https://kriterion.ro/glossary/televizio/>. Utolsó letöltés dátuma: 2024. 07. 08.

Abstract

This paper analyses the media from Szeklerland in two dimensions. The study examines the media from Szeklerland from a historical dimension: it presents the emergence, spread, embedding and strengthening of the Hungarian-language media, of the Hungarian-language media from Transylvania and, in relation to these, the Hungarian-language media from Szeklerland. The presentation starts at the 18th century, but it mostly focuses on the period between the Second World War and the change of regime of 1989. The second dimension analyses the period following the regime change: the study lists and describes the media organizations from Szeklerland, classifying them according to their time of appearance, their location and the type of media. This description confirms the hypothesis that the Hungarian-language media organizations from Szeklerland are functioning and structured on a regional basis, while the media history overview underlines that this structuring has historical foundations.

Keywords: media history, media in Szeklerland, print media, television, radio